

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

❖ בס"ד ❖ גליון פ' ❖ פרשת שופטים תשפ"ג ❖ "אנכי אנכי הוא מנחמכם" ❖ הנושא: תאו - דינו כחיה או בהמה ❖

הפטרת פרשת שופטים

"אנכי אנכי הוא מנחמכם ומאספכם אלקי ישראל" (ישעיהו נ"א י"ב - נ"ב י"ב).¹ ומבואר בהפטרה שה' פונה לבני ישראל ואומר להם "אנכי אנכי הוא מנחמכם", ולפי שאני הכל יכול, לכן בודאי יתקיימו הבטחותי להוציאכם מהגלות ולהשיבכם לירושלים.

ופונה ה' אל ירושלים - התעוררי וקומי מצערך, שהרי כבר שתו ישראל כוס התרעלה, ובני ירושלים שכבו בחוצות מרוב שבר ורעב וחרב, ונדמו כתאו שצדו אותו ונפל לרשת, ועל ידי שסבלו די והותר מצרות הגלות - כבר נתכפרו עונותיהם, ועל כן משמיע הנביא הבטחת ה' שאת קובעת כוס החמה ישקה את האומות שהרעו לישראל.

ועל כן עורי ירושלים לבשי בגדי תפארתך, כי לא יתעכבו עוד זמן רב בגלות, ויזכו לבשורת משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה, ויתגלה מלכות ה' לעין כל - כשיראו בשוב ה' ציון ובגאולת ישראל ובנחמת ירושלים.

וכתב הלבוש (ס"ו תכ"ח ס"ח) ומפטירין בשבעה דנחמתא לאחר ט' באב, כדי לנחם את העם מן החורבן עד כלות השנה.

"כתוא מכמר"

כתיב בהפטרה (נ"א כ') "בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר, המלאים חמת ה' גערת אלקיך". ופי' רש"י "כתוא מכמר" הפקר כ'תוא' זה שנפל למכמר, 'תוא' כמו (ראה י"ד ה') 'תאו וזמר'. ופי' הרד"ק "כתוא מכמר" כ'תוא' שהוא שוכב במכמר שלכדו אותו בו, ו'תוא' היא החיה הנזכרת בתורה 'תאו וזמר', בהיפוך האותיות כמו כבש וכשב, והוא 'שור הבר', ומכמר הוא הרשת.

'תוא' שנפל למכמר - אין מרחמין עליו

איתא בב"ק (ק"ז). ההוא גברא דהוה בעי אחוויי אתיבנא דחבריה (היה אדם שרצה למסור לאנשים את התבן של חברו), אתא לקמיה דרב א"ל רב לא תחוי ולא תחוי (אל תמסור ואל תמסור), א"ל לרב מחוינא ומחוינא (אמסור ואמסור), יתיב רב כהנא קמיה דרב באותה שעה שמטיה לקועיה מיניה (שבר את מפרקתו והרגו), קרי רב עליויה "בניך עולפו שכבו בראש כל חוצות כתוא מכמר", מה 'תוא' זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו, אף ממון של ישראל כיון שנפל ביד עובדי כוכבים אין מרחמין עליו.

ופי' רש"י "תוא" חיה והוא 'שור הבר', כדמתרגס 'תאו וזמר' - תורבלא, תור - שור, בלא - יער.

וביאר המהרש"א, מה 'תוא' זה כיון שנפל במכמר אין מרחמין עליו וכו', יראה דהא נקט קרא 'תוא' שהוא 'שור הבר' - יותר מכל שאר מיני חיות הניצודין במכמר, משום ש'תוא' ליכא רחמנות כלל, דנשחט בלא כיסוי הדם כדעת רוב הפוסקים, משא"כ כל שאר הניצודים דבעי כיסוי בדמם, וכיסוי הדם הוא ממתד רחמנות, כמ"ש באיכה רבתי (פתיחתא ה') בדמו של זכריה, שלא נהגו בדמו לא כדם צבי ואיל דכתוב (אחרי י"ז י"ג) "ושפך את דמו וכסהו" וכו', ע"ש וק"ל.

ולכאורה תמוה שרש"י בישעיה ובב"ק, נקט ש'תוא' הוא מין חיה, והמהרש"א כתב ש'תוא' דינו כבהמה ופטור מכסוי הדם. וכע"ז הקשו הבעי חיי (נו"ד ס"ו ק"כ), והמהר"ץ חיות (ב"ק ק"ז).

'שור הבר' - מין חיה או מין בהמה

איתא במתני' (כלאים פ"ח מ"ו), 'שור הבר' מין בהמה רבי יוסי אומר מין חיה. וביארה הגמ' (חולין פ.) דרבנן סברי מדמתרגמינן 'תורבלא' מינא דבהמה הוא, ור' יוסי סבר מדקא חשיב ליה בהדי חיות - מינא דחיה הוא.

אולם בירושלמי (כלאים פ"ח ה"ד), רבנן אמרין מיכא הוה וערק לתמן, ר' יוסי אומר עיקריה מן תמן הוה וכו', ואילין דמתרגמינן ו'תורי בר וראמינ' כרבי יוסה. ופי' הפני"מ "רבנין אמרין מינא הוה" מכאן בישוב היה זה השור הבר, "וערק לתמן" למדבר, והלכך קסברי מין בהמה הוא, ור' יוסי קסבר דעקריה מהמדבר הוא.

ובביאור הדברים ביארו הכנסת הגדולה (נו"ד ס"ו פ' - בהג"ה ב"י אות כ"ד) והפרי חדש (נו"ד ס"ו פ' ס"ק ג'), שטעמו של ר' יוסי שסובר 'שור הבר' הוא מין חיה, כיון דמתרגמינן 'תאו' - תורבלא' שהוא 'שור הבר', ומנתה התורה 'תאו' בין החיות הטהורות, על כרחך ששור הבר הוא מין חיה, ואף שצריך לדחוק מה שנקראת בלשון 'תור' - שור' שהוא מין בהמה.

אולם רבנן לא ניחא להו לקרוא לחיה 'תור' - שור', ולכן נקטו ש'שור הבר' הוא מין בהמה. וכדי ליישב לשיטתם הא דתרגומו 'תורבלא', ונמנה בין החיות הטהורות, מצינו שנחלקו בזה הבבלי והירושלמי. הבבלי מיישב ש'תאו' אף שמנאו התורה בין החיות הטהורות - מ"מ מין בהמה הוא, (ולפי"ז יש בתורה רק ששה חיות טהורות). והירושלמי מיישב שהתרגום הוא רק לפי ר' יוסי, ואילו רבנן לא תרגמו 'תאו' - תורבלא', ו'שור הבר' שדינו כבהמה אינו בכלל 'תאו', ו'תאו' האמור בתורה הוא מין אחר שדינו כחיה.

דעת הרמב"ם 'שור הבר' מין בהמה

כתב הרמב"ם (הלי' מאכלות אסורות פ"א ה"ח) אין לך בכל בהמה וחיה שבעולם שמותר באכילה, חוץ מעשרת המינין המנויין בתורה, שלשה מיני בהמה והם שור שה ועז, ושבעה מיני חיה איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר, הם ומיניהן כגון שור הבר והמריא שהן ממין השור.

וביארנו הכנה"ג והפרי"ח (ס"ו), שעל כרחך הרמב"ם שמנה תאו בין החיות, ומאידך פירש ששור הבר הוא בהמה ממין השור, לא פסק כר' יוסי ששור הבר הוא מין חיה, ולא אזיל כרבנן בדעת הבבלי, ש'תאו' הוא בהמה, ועל כרחך הרמב"ם פסק כהירושלמי ואליבא דרבנן, שאף שתאו הוא מין חיה, מ"מ שור הבר הוא ממין השור ולא 'תאו', ודלא כהתרגום.

דעת השו"ע בדין ה'בופולו'

כתב השו"ע (הלי' כיסוי הדם - נו"ד ס"ו כ"ח סעי' ד'), ה'בופולו' נהגו שלא לכסות דמו.² וכתב הרמ"א ויש מסתפקים ב'בופולו' שהוא שור הבר שמא חיה הוא, על כן טוב לכסותו בלא ברכה.³

והנה בהלי' כלאים כתב השו"ע (נו"ד ס"ו רצ"ז סעי' ז'), מין שיש בו מדברי וישובי כגון 'שור הבר' עם השור' וכו' מותרים זה עם זה.

והקשה השו"ע (ס"ו רצ"ז ס"ק ה'), מדוע הרמ"א בהלי' כיסוי הדם חשש שה'בופולו' חייב בכיסוי הדם, שמא הוא 'שור הבר' ממין החיה, ואילו בהלי' כלאים כשהמחבר התירו עם השור', לא חשש הרמ"א שמא 'שור הבר' הוא ממין החיה ואסור עם 'שור' משום כלאים.

1 מהרה יבנה המקדש - ויש להסתפק אם לעתיד לבוא נפטיר בשבעה דנחמתא, או שנקרא הפטרה מעין הפרשה ממה שהובא ברמב"ם בסדר ההפטרות (סו"ס אהבה), דהפטרת השבוע "ויהי כאשר זקן שמואל ... לכו איש לעירו" (שמואל א' ח' א-כ"ב). ועי' בזה במדור "בבניאי האמת וצדק".
2 והבית יוסף כתב שהוא מדברי הג' האגור (ס"ו אלף צ"ט), בשם רבי ישעיה האחרון (שמואל ב' ו' י"ג), "ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' ששה צעדים וזבח שור ומריא" - פירוש הוא 'בופולו' בלע"ז. וממה שהקריבוהו לקרבן מוכח שהוא מין בהמה, ולכן פטור מכסוי. וכן הביא הביאור הגר"א (ס"ק ו').

שׁוּפְטִים הַפְּטוּרָה

המבר מנהיגי הפטרות ע"פ ההלכה

שבעה דנחמא - חובה או מנהג - ויש לחקור בכל סדר ג' דפורענותא וד' דנחמא וב' דתיובתא, אי הוי חיוב מתקנת חז"ל, אך מנהג שהנהיגו הקדמונים מהפסיקתא, ונפק"מ לכאורה לענין מה שהפסיק המשנב' בשם השערי אפרים בכמה דוכתי, לענין הפטרות של חובה הכתובה שקלים (ס' תרפ"ה ס"ק ב') או פטרות ר"ח (בס' תכ"ה ס"ק ד'), דאם טעה הפטיר הפטרה אחרת יש שובר ויפטר והפטרה המחויבת ברכות, ומשמע לכאורה ממה שלא כתב כן בכל הפטרות, שהוא דין מיוחד להפטרות של חובה, וא"כ אי ד' דנחמא דתיובתא חובה אם שכתן יצטרך לחזור ולקרותן, אבל אי הוי מנהגא י"ל דאינו חזר.

והנה הראשונים שהביאו דברי הפסיקתא על ד' דנחמא - כתבו לשון "פנהג", וכמוש"כ טוס' (מגילה לא:): דאנו נוהגין ע"פ הפסיקתא וכו', וכע"ז כתב המרדכי (מגילה תל"א), והרי"א (כתב שנוהגין ע"פ הפסיקתא ומתקנת הראשונים ז"ל, ומשמע לכאורה שהוא רק תקנת הראשונים, ובאמת בפסיקתא שלפנינו לא נכתב"א להדיא שיש הלכה להפטיר בהפטרות אלו, ורק סדר דרשות הפטרות שם מסודר לפי סדר זה, וגם מה שהביאו האבודרהם (שם) והטור (ס' תכ"ח) וז"ל "דאיאת בפסיקתא מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשה דומה בדומה ומשם ואילך מפטירין מענין המאורע", לשון זה לא נכתב בפסיקתא שלפנינו, (ואמנם יש כמה דברים שהביאו הראשונים מהפסיקתא וחסרים לנינו), והיה מקום לומר שאין כוונתם שזוהו לשון הפסיקתא, אלא שכן משמע ומובאר שם, ממה שדרשו בכל השנה הפטרות מענין הקריאה, ומדברי ירמיהו" דרשו סדר הפטרות שאינו מענין הקריאה (והלשון דחוקה פטרה), ואי נימא היכי יוצא שאין לנו מקור מחז"ל על תקנה לקרות בהני הפטרות, רק הוי תקנת הראשונים לשנות כמנהג רב כהנא.

ובאמת כן משמע להדיא בדעת הרמב"ם, שבסדר הפטרות הביא הפטרות אחרות, ורק בסוף דבריו כתב שברוב המקומות נוהגין להפטיר בנחמות מת"ב עד ר"ח, והזכיר חילוק במנהגים בין ג' דפורענותא ושבת נחמו לשאר הנחמות, וכן לא הזכיר ב' דתיובתא, ומשמע לכאורה דלא ס"ל דאיכא תקנת חז"ל בסדר זה, אלא הכל תלוי במנהג המקומות.

אמנם בדעת שאר הראשונים קשה לומר כן, שכתבו דאין אנו נוהגין כדברי הגמ' להפטיר בר"ח אב "הדשיכם ומוריעים שנאה נפש" משום שאנו נוהגין בפסיקתא, ואי הפסיקתא לא דינא קאמר, היכי דתינן דינא דגמ' דהוא חיוב - כמני מנהג אף שהזכיר בפסיקתא, וקשה לומר דממילא זוינן הפסיקתא דפליג על הגמ' ולימא להאי דינא, דהא הפסיקתא לא מיידי בחל ר"ח בשבת ורק נקט בסתמא דרשת סדר הפטרות, ויותר קשה בדעת הראשונים דרתינן הפטרות שבת ר"ח ומחר חודש משום ד' דנחמא, והיכי אפשר לדחות הפטרות חובה אלו שנפסקו לדינא בגלל מנהג, דאף לדעת הפסיקתא הוא תמוה ולומר שהז"ל צמצמו תקנת "השמים כסא" שלא תנהג בר"ח אלול, מחמת מנהג שנהגו בהפטרות אחרת. (וקצת יש לדון לפמ"ש"כ בשר"ת באבקת רובל (השבת יוסף - ס' כ"ח) דמש"כ הראשונים בכמה דברים בעניני הקריאות אלו שהיו כספריים בענינים ולא כהגמ', היינו משום דבריים אלו אין בהם איסור והיתור. וילי"ע בכונותא אם באמת נחשב רק מנהג החכמים, (ובד' פרשיות קשה לומר כן), או דהכוננה דאף דהוי דינא מימ' אי"ז איסור והיתר אלא בדרגת תקנות של סדר תפילות, וצ"ע. ובאמת מצינו דברים שהזכור בגמ' ואינם חיוב גמור כגון גברי שבת דמבואר בשבת (ק"ח): ובטלוהו באשכחן בשבת חזון מחמת מנהג. דאינו חובה דרבנן, ונפיקר אהמ"ל.)

ויחכן דבאמת לדעת הראשונים הוי תקנה דרבנן של רב כהנא להפטיר בסדר זה, ורק דתינן דפליג בכמה מילי עם תלמודא דיןן, אצ"פ שברוך כלל פוסקים הלכה כחבבלי, אבל אהל תקנה הראשונים ונהגו ישראל לפסוק כהפסיקתא, (וככל מחלוקת אמוראים שהראשונים הכריעו ההלכה והמנהג למעשה), אבל באמת השאנו דנהגין כהפסיקתא הוי חובה גמורה וכדעת הפסיקתא, ורק תקנת חז"ל, ולכן יכול לדחות אף הפטרות של חובה, דגם הני הפטרות של חובה, וס"ל לראשונים דעדיף סדר זה לפי שפסקו רב כהנא בסתמא.

ובזה אתי שפיר נמי את דמבואר ברמ"א (ס' תכ"ח סעי' ח'), דאף שהיו דוחין הפטרות משום הפטרה "שוש אשיש" כשיש חתן, מ"מ אין לדחות

הפטרות שופטים - הפטרה רביעית דנחמא היא "אנכי", והיא תחילת גמ' הנחמה, וכמו שהביא האבודרהם (סדר הפטרות) דרק שהקב"ה מנחם את ציון היא מנחמת, (ועי' בפסיקתא **דרב כהנא שהארץ ישראל לא הוי עומדים בחייה הגוים וגזירותיהם אילמלא התנחומ שהבטיחם הקב"ה, ולעיתו לרוב הקב"ה שבו היא הארץ המתנחם כל כל השנים, והם אומרים לו אילמלא תחרתן כבר כלוננו בעינים**), וכבר נתבאר דלפ"ז אתי שפיר חיובם שהוא תמיך בתחילת חודש אלול, יעד סוף חודש אב הביא והשנים"כ (ס' תקנ"א ס"ק ב') דעת כמה פוסקים דרבי מוליהו דישאל ואכתי לא בא ה' לתנחמו, אבל בהודש אלול הקב"ה מתקרב לישראל כמוש"כ הפוסקים הומו מ"אני לדודי ודודי ליי, ובסוף הפטרה קרוין **וי חילק בנימכס** ה' ומאספכם אלוניק ישראל", (ובימים אלו דהודש אלו יש קצת מעין ענין זה).

ובאמת יש להתעורר דכל עניני חודש אלול הם מנהגים שלא הוזכרו בהב"ר חז"ל, (מלבד התקיעה בר"ח אלול גופיה שמוזכרת בפריק דר"א שהובא בטור בס' תפ"א, והתם איאת רק ר"ח אלול גופא, ורק הטור כתב דתוקעין בכל חודש אלול, ועי' ברד"ל דאולי היה לו גירסא אחרת, ובאמת מנהג בני עדות המזרח שאין תוקעין אלא בסליחות שמתחילין לומר לאחר ר"ח, ועל כרחך דנקטו בני"ה הטור דהתקנה מור"ח אלול), **התקנה היחידה המיוחדת לומן של חודש אלול היא ד' דנחמא, היינו שהיו עבדות האלו מתקנת חז"ל**, וכמו שכתב הרמב"ם (הל' תפילה פ"ג הי"ט - ובסדר הפטרות בסו"ס אבהה), שפמטירין בנחמות מט' באב עד ראש השנה, ומשמע שיש קצת שייכות לראש השנה, (ואין זה נגמר רק במקרה בראש השנה), והביאור פשוט דכל ענייני של ראש השנה הוא להמליך את הקב"ה, **וכל התפילות בו הוי לזכות לראות מלכותה ה', והינתן בומן הישועה** שאז התגלה מלכות ה', והוה ענין היציפה לישועה שמקימין ב' דנחמא, לצפות להתגלות כבוד שמים, (וכן הוי הכנה לתשובה, וכמו שתקנו תרתי דתיובתא לאחר ד' דנחמא, דעי' בהבטחות לנחמת ה' מעורוין ישראל לשוב בתשובה שלימה, ואכמ"ל.)

רעת האבודרהם בחזרת ההפטרות ב' פעמים - להאבודרהם הפטרה ג' דפורענותא אינה "ענינה סוערה", אלא "ענינה עורי" שהוא ג' פסוקים קודם הפטרה "אנכי אנכי", ומסיימם "את ישועת אלונינו" שהוא ב' פסוקים לפני סיום הפטרה "אנכי אנכי", (והביא דר"א כמנהגנו "ענינה סוערה"), ולכאורה לפ"ז אתי שפיר מה שסדר הפטרות זה לפי סדר הנבואות בישיעה, אבל עיקר הדבר צריך ביאור מה ענין קריאת ב' פעמים את אותה הפטרה עם תוספת קטנה, ואמאי מקרי ב' הפטרות בסדר הנחמות.

ולכאורה לפ"ז דההפטרות זה לפי סדר הנחמות, ובאמת עיקר הניחוסת בשבוע זה הם ב' הפסוקים האחרונים, דבשבוע שלפניו מסיימם בפרסום ישועת ה' בנצחון הגוים, ובשבוע זה מוסיפם את קיבוץ הגלויות שיהא לאהרן ישועת ה' בירושלים - שילך ה' לפנינו ולאחריהם, (וכבר נתבאר דפסוק זה שייך טפי בתורה אלול), ורק כיון דרבנן כ"א פסוקים מתחילים מ"אנכי אנכי", ומ"מ יש בזה חידוש בגדר ד' דנחמא, דלא בעינן ד' הפטרות חלוקות כל מנין הפסוקים המחוייב, אלא סגי בז' פעמים שמפטיר בנחמה (או ע"כ בתוספת ב' פסוקים).

דעת הרמב"ם - הרמב"ם (סדר הפטרות - סו"ס אבהה) כתב, דמפטירין "ויהי כאשר זקן שמואל ... לכו איש לעירו" (שמואל א' ח' א' כ"ב), והתם מיידי בכקשת ישראל למנות להם מלך ודינן המלך, והוא מענין הפרשה דכתבי "אמרת אשימה עלי מלך", ועי' אף בפרשה כתיב "יכלל הגוים", ופי' הרמב"ן שהוא נבואה על מה שעתידין לשאלו באופן כזה, ולכן דאין ההפטרות שייכת לפרשה, וכן כל ענייני המלחמה בסוף הפרשה שייכי למלך.

ויש לעיין אמאי לא חשיב שמסיימם בדבר רע כיון שהיה בזה חטא, ושמא עכ"פ צעם מה שמבואר בסוף הפטרה ששבד לבתיכם בציווי הנביא הוי מנהג, אמנם סיים הרמב"ם דנהגים להפטיר בנחמות וכמנהגינו ע"ש, וכבר הובאו דברי הרא"ם בזה.

ג' דפורענותא וד' דנחמא, ולכאורה אי הוי מנהג מ"ש מכל הפטרות שהם מנהג יש מהם המוזכר בגמ' כ"עולותיכם ספו" (ויש ליישב בדוחק), והשאת אתי שפיר ד' דפורענותא הוי חובה לו מנהג. ועי' במשנב' (ס' תכ"ה) שכתב שפיר דתיובתא הפטרות המוזכרות בש"ס ומורשים, מחמת הפטרות חתן שאינה אלא מנהג בעלמא, משמע לכאורה דהפטרות אלו אינם מנהג בעלמא, (ויש לדחות קצת).

והנה כ"ז לדעת הראשונים, אבל ברמב"ם לכאורה נראה שהוא רק מנהג כמה שהביא מנהגים חלוקים וכמש"נ, אמנם ל"ע לפ"מ דמשמע שבשרי אפרים דבעינן לעיובכא שתאה ההפטרות מענין הפרשה, וכמ"ש (שער ט' סעי' י"ט) דבהפסיד בשבת ר"ח מענין הפרשה אין לחזור ולברך, כיון שקרא הפטרה מענין הקריאה, ומשמע דאם קרא דלא מענין הפרשה כאלו לא קרא אלא לחזור ולברך, וא"כ איך מבטלין דין זה מחמת מנהג, ובאמת בשר"ת ר"א מורח"י (סימן ז') מבואר דנקט בדעת הרמב"ם דפליגי בזה ההבלי והפסיקתא, ולבבלי בעינן דוקא מענין הפרשה, ולפ"ז לכאורה גם להרמב"ם מסתבר דהפטרות הפסיקתא הם לדינא, וצ"ע.

השלמה להפטרות יותאמר ציון - בשערי הציון (סו"ס תכ"ח) הביא בשם שר"ת צ"ח (הקדמון - ס' קל"ו) דאם דלגו הפטרה ב' דנחמא "ותאמר ציון", שילמנה בשבוע של שקרא מ"ותאמר ציון" עד סוף "אנכי אנכי", וכתב שם דהגמ"א לא העתיק דבר זה, ומשמע דלא ס"ל כוותיה (היינו כיון שצריך להוסיף פסוקים באמצע ביהנם - מתה"ש), ומ"מ יש לטמון על האז"ל והרה"ח שהתנתקוהו, ובפרט בזה"ז שקראין במושלים ויחלו לחפש בקל, (ויל"ע בכונותו, ואי"ה יתבאר בשבוע הבא).

מ"ת ותראי מאנש ימות

אמרו חז"ל (בראשית רבה - בפמ"ג א'), **ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר"ש בר נחמן משום ר' נתן, ראוים היו ישראל כליה בימי המן (על שניתראו מגזירת המן, ולא בטחו בה' שהבטיחם שלא יכלו ישראל), אילולי שננסמה דעתן על רעת חזקן אביהם, אמרו מה אבנינו יעקב שהבטיחו הקב"ה וא"ל והנה אנכי עמך" נתיירא - אנו על אחת כמה וכמה, הוא שהנביא מקנטר את ישראל וא"ל "ותחשב ה' עושיך נוטה שמים ויוסד ארץ", אמר לחזן אנשיהן מה אמר לזכך (ירמיה ל"א ל"ו) "כה אמר ה' אי מידו השמים מלמלה", אם יראתם שמים שמוטו והארץ ממוטטה מנשית שמים וארץ, לא היה לכם ללמוד אלא יותאמר תמיד כל היום".**

ולכאורה הוא חידוש גדול, ובשאל המורשים נראה דהיה באמת גזירה בשמים על ישראל ורק ע"י התשובה נתבטלה, והכא משמע במדרש דמעיקרא לא יכלה גזירה זו להתקיים, (דמשמע דאף אחר שסמכו על יעקב ולכן לא נענשו, מ"מ לא היה ראוי לפחד והנביא מקנטרן, ואולי משום שהוא בטחנה של נביא לטובה לאחרים - דאינה יכולה להתבטל אף אחר חטא, כמחשבי הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ ועוד דוכתי, ורק לא נענשו ע"ז כיון שהיה שורש להנחתן, או דהתביעת היתה על שנתיאשו ורק לא נתייראו, ע"ש בעין יוסף), ויש ליישב.

אמנם לכאורה דברי המדרש ששים מנייה ויהי, דאם מחמת הבטחת הנביא לא יכלו להתחייב כליה אף מחמת חטא, היכי הוי מחתייבים כליה מחמת ד' דנחמא (אי לא סמכו על יעקב). והיונן דחייסון בשחזון הוא סיבה שני לכליה לא מחמת עונש, אלא דכל שאינו מאמין בדבר אינו זוכה לו כמבואר בתז"ל בכמה דוכתי, ובפרט בריש פרק חלק, ע"ש. ועיקר קריאת הפטרות דנחמא הוא לצפות לגאולה ולבטוח בהקב"ה, ועי"ז נוכח אף אם איננו ראוים, כמבואר כאן במדרש - במהרה בהקב"ה אמן.

רשימת הסדרים של בני מערב והפטרותיהם - פרשת שופטים

הסדרה הראשונה - "שופטים ושוטרים תתן לך". וההפטרות בכת"י "ואשיבה שופטיך כבראשונה" (ישעיה א' כ"ו - ג').

הסדרה השנייה - "וכא... ואמרת אשימה עלי מלך". וההפטרות בכת"י "הן לצדק ימלוק מלך" (ישעיה ל"ב א'-ג' ומוסיפין פסוק י"ח).

הסדרה השלישית - "כי תקרב אל עיר להלחם עליה", הסדר כולל תחילת פרשת כי תצא עד "כי תקרא קץ ציפור". וההפטרות בכת"י "כי כח אמר ה' הנני נוטה אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים" (ישעיה ס"ו י"ב).

שמתנה התורה ז' חיות, מ"מ הסתפק הרמ"א שישור הבר' הוא בכלל בהמה, שמא 'בופולו' הוא 'איל הבר', ובכלל חיה וחיוב בכיסוי הדם.

דברי רש"י 'תאו' מין חיה

ולפ"ז ניחא מה שכתב רש"י, "ותאו" חיה והוא 'שור הבר', כדמתרגם 'תוא וזמר - תורבלא'. היינו משום שרצה לבאר אליבא דהתרגום 'תאו - תורבלא' ולא רצה לומר דלא מנתה התורה שבעה חיות, ועל כרחך נקט כר' יוסי שישור הבר' הוא מין חיה, ודלא כרבנן שהוא אף האם הרמ"א (דלא כמו שביאר הגר"א) שיש לחוש שישור הבר' הוא מין חיה, ודלא כמו שפסקו הרמב"ם והש"ע.

דברי המהרש"א 'תאו' מין בהמה

אולם המהרש"א בביאור דברי הבבלי בב"ק, נקט כשיטת הבבלי בחולין ואליבא דרבנן, ש'תאו' הוא 'שור הבר' וכדברי התרגום, ומ"מ הוא מין בהמה ואינו טעון כיסוי הדם, ולא מנתה התורה ז' חיות, ודלא כמו שפסקו הרמב"ם והש"ע והרמ"א, ושפיר הוי דבריו הבבלי כהבבלי בעל הבבלי. ומ"מ מה שכתב המהרש"א "דתאו נשחט בלא כיסוי הדם כדעת רוב הפוסקים" - קצת צ"ע, דלפי מה שנתבאר רק 'בופולו' לרוב הפוסקים הוא בהמה, אבל 'תאו' לפי הירושלמי וכמו שפסקו הרמב"ם והש"ע, וכן לפי הבבלי אליבא דר' יוסי - הוא מין חיה, ורק לפי הבבלי אחר דרבנן הוא מין בהמה, אבל לא מצינו שנפסק כן לדינא, וצ"ע מה שכתב המהרש"א שהוא לרוב הפוסקים.

ולפי דברי הגר"א ניחא, שגם הרמ"א סובר שישור הבר' הוא מין בהמה ופטורה אף מכיסוי, ורק 'בופולו' שהוא ספק 'שור הבר' ספק 'איל הבר' - יש לחשוש שהוא חיה וחיובת בכיסוי, ואין מקום לרמ"א לחלוק על דברי הש"ע שכתב 'שור הבר' מין בהמה הוא.

ותירץ בביאור הגר"א (ע"ז קצ"ז ס"ק י"ד), שמה שכתב הרמ"א בדיני כיסוי הדם 'יוש מסתפקין בבופולו שהוא שור הבר', הכונה שמסתפקין בו ביאיל הבר' שהוא ספק חיה, וכמו שמצינו בחולין (פ) ש'כיוי' הוא 'איל הבר', ולכו"ע 'שור הבר' הוא מין בהמה ואינו כלאים עם ה'שור', והרמ"א הסתפק רק שמא ה'בופולו' הוא 'שור הבר' ודינו כבהמה ופטורה מכיסוי הדם, או שהוא 'איל הבר' ודינו כחיה וחיובת בכיסוי, (ולפ"ז 'בופולו' הוא ספק כלאים עם ה'שור').⁴

דעת הש"ע במנין חזיות שבתורה

כתב הש"ע (דיני חיה חטורה - יו"ד ס"י פ"ט"ו ב'), שבעה מיני חיה האמורים בתורה, אם אינו מכיר אחד מהם אפילו לא מצא לו פורקה חיה, - חלבו מותר דמטען כסיו. וכתב הביאור הגר"א (ס"ק ז') שהוא כדעת הירושלמי, שרובן מנתה התורה ז' מיני חיות, והתרגום הוא לר' יוסי, ודלא כהבבלי אליבא דרבנן דליכא ז' חיות. ולפ"ז י"ל שלכך נקט הרמ"א ש'בופולו' הוא בהמה ופטור מכיסוי, כיון שפסק כהירושלמי אליבא דרבנן, 'שור הבר' אינו 'תאו' האמור בתורה ודלא כהתרגום. וכן לדעת הרמ"א שלבני מנין שבעת החיות סתם ולא חלק על הש"ע, על כרחך 'תאו' האמורה בתורה הוא מין חיה, ונמצא שלפי מה שהסתפק שמא 'שור הבר' הוא חיה (ודלא כמו שכתב הרמ"א), על כרחך שחשש לדעת ר' יוסי ש'תאו' הוא 'שור הבר' כהתרגום, ויש לו דיני חיה וחיוב בכיסוי הדם, ולכן הסתפק שמא 'בופולו' הוא 'שור הבר' וחיוב בכיסוי הדם.

ולפי דברי הרמ"א וכפי שביאר הגר"א, שהסתפק שמא ה'בופולו' הוא 'איל הבר', ניתן לומר שנקט כהבבלי אליבא דר' יוסי, או כהירושלמי ואליבא דכו"ע.

4 ולדבריו ניחא שכתב הש"ע (יו"ד ס"י פ"ט"ו ג') 'שור הבר' מין בהמה הוא. והקשה הש"ע (ס"ק ג') אמאי לא פליג הרמ"א שיש לחשוש שמא הוא חיה וחיובת בכיסוי הדם, וכמו שכתב בס"י כ"ח. ותירץ דסמך הרמ"א על דבריו בס"י כ"ח שהוא עיקר דיני כיסוי הדם.